

ЧИТАЛНЯ

АКАДЕМИК ЛЮДМИЛ СТОЯНОВ

Институт
литератури
БИБЛИОТ

СЪВРЕМЕННОСТТА — В ЦЕНТЪРА НА ЛИТЕРАТУРАТА

Всяко време, всяко общество, за да влезе в културната история на народа, има нужда между другото и от художествена документация. Историческите факти, колкото да са красноречиви, не дават живия образ на епохата, на човека, на жизнените отношения. Произведенията на изкуството, на първо място на литературата, остават като документи за духовното състояние на дадено общество, разказват за и против вътрешните борби в него, за особеностите на историческия процес.

Така проблемът за съвременността изниква в пълната си острота, когато става дума за задачите на литературата, за проблемите, които съпътствуват развитието на литературата в дадено време, за писателя като творческа личност, свързана най-вече с въпроса: как да се разкрие в художествени образи най-широко, пълноценно, най-правилно и правдиво нашата съвременност?

За писателите този въпрос е от най-голямо значение и с неговото разрешаване или сравнително разкриване развитието на литературата се поставя на правилни позиции. Но той е тъй труден, защото всеки писател тълкува съвременността по своему, дава ѝ индивидуална окраска, разкрива я според своя опит, наблюдение, талант. Колкото и да са общи принципите на творческия процес в дадена литература (в случая социалистическата) в резултат самите произведения имат в своя развой различни отсенки, издават различно художествено качество.

Затова въпросът за отражението на живота в литературата, за разкриване картината на съвременността е постоянна тема на критиката, особено в страни, където новият живот се развива с трескава бързина и съвсем очевидно изпреварва художественото творчество.

Ето защо на въпроса: що е съвременност? — ние можем да отговорим ясно и открито: самият живот около нас! И как ние го виждаме и чувствуваме? Светът е около нас и ние сме в него. За нас съвременността живее определен период от време, в кръга на нашия живот.

Тя очевидно не обхваща само днешния ден. Тя може да се простира в живота на цяло поколение. Картината на действителността може да обхване цял век. За Лев Толстой например съвременността започна с „Детство“ и завършва с „Война и мир“, „Ана Каренина“, „Възкресение“. . . . На този почти вековен терен се разгръща едно могъщо творчество, което овладява живота в историческото му движение с неговите малки и големи драми и особености. „Съвременността“ в биографията на един писател не се измерва с дати или събития, тя е вложена в неговото творчество, като един вид календар за настроенията на хората от дадено време. „Човешка комедия“ от Балзак засяга образи и картини за живота на френското об-

щество от революцията, Наполеоновите войни, реставрацията до средата на века.

Въпросът има и друга страна. Не само това, което писателят вижда през живота си, преживяванията му, както и преживяванията на околните, целият сбор от впечатления, богатство от знания определят кръга на „съвременността“. Творецът има възпоминания, семейна памет, където живее оня къс от действителността на миналото, органически свързана със сегашната — между тях е трудно да се постави граница, да се разделят, както се разделят блоковете в кооперативното стопанство. Напротив, те трябва да се „уедрят“, да се обединят, което обогатява самия живот, възкресява забравеното, чистото, народното. Като пример могат да се вземат романите на Димитър Талев, където този проблем е отразен най-ясно, с особена художествена сила. В тях говори гласът на миналото с интонацията на съвременното и той затрогва съвременните хора, като да е това глас от наше време и чувствата, заключени в тях, овладяват нашите души и ни вълнуват.

Иван Вазов пише „Под игото“ в една съвсем нова действителност, но със съзнанието на съвременник, дванайсет години след събитията от Априлското въстание. Вазов твори паралелно с развитието на живота, отразява събития и нрави от своето време — в „Чичовци“ по един начин, в „Утро в Банкя“ — по друг. Неговият реализъм се развива по линията на нови обобщения, на нови обществени влияния, при нови художествени резултати.

И тъй съвременността поставя пред писателя задачи, с които той трябва да се справи, ако иска да бъде верен на изискванията на живота, на жизнената правда. Някои страни на съвременността са измамни, те могат понякога да ни завлекат в нехудожествена публицистика, по линията на лекия успех, както непроучените планове в цеха довеждат до снижаване на производството, до забавяне и откъсване от развитието. Опитът на писателя го учи, че той трябва да обобщава своите наблюдения, да следва тенденциите на общественото развитие, да избягва невярно и фалшиво изобразяване на обществени факти, настроения, на действащи в живота сили, на положителни герои и отрицателни персонажи.

В нашето динамично време, когато при изграждането на новото, социалистическо общество темповете на строителството добиват колосални мащаби, когато самите строители са вече нови хора с ново психическо устройство, задачата на писателя във възпроизвеждането на съвременността се усложнява, защото той трябва да се бори с времето и неговия бяг. Той трябва да намери нови форми, за да следва развитието и да го възпроизвежда в живи образи. Новаторството трябва да стане негов стил, като например у Маяковски, Твардовски, Исаковски. Едновременно той трябва да разкрива не само настоящето, но да прекрачва в бъдещето, да набелязва нови пътища, за да превърне социалистическия реализъм в метод на възпитание, в мощно оръжие за създаване и изграждане на човека-строител на новото общество.

Тук изниква въпросът за актуалността, която трябва да се приеме, за да се преодолее. Да се приеме като необходимост за даден период от време, за да стане след това постоянно и трайно явление. Животът е сложен и изненадващ в своето развитие, затова писателят трябва правилно да решава, за да не изпадне в разочарование.

От казаното трябва да заключим, че проблемът за съвременността и нейното отражение в литературата е първостепенен по значение за писа-

теля-комунист, защото в нея, в съвременността, се раждат и растат новите идеи и новите хора, осъществява се новият живот и се изгражда социалистическото общество. При това изграждането на новото общество става с големи трудности, едновременно с героизъм и романтично въодушевление, които трябва да намерят място в литературата. И когато казват, че „литературата изостава от живота“ обикновено вземат предвид, че въпреки всички усилия на писателя, животът се движи с по-големи темпове, със сила, за която няма прегради. В епохата на атома, на техниката, на спътниците на земята, писателското перо изглежда като жалък инструмент, като иглата на оня герой от приказките, с която копаел кладенец. Един завод се създава по-бърже от един роман.

Не може обаче да се каже, че писателите бягат от актуални теми. Мнозина опитват таланта си, но всеки път критиката е недоволна. Защо е недоволна? Защото правдата на живота в тия творби не е дадена пълнокръвно, все още се забелязват елементи на лакировка на действителността, фалшив патос, липса на реалистично-правдиво наблюдение, прекалена апология на незначителни събития и факти. Не може да се упреква писателя в отбягване на съвременни теми, но да се има предвид, че той чувства трудността на тази херкулесовска задача. Защото всеки писател чувства, че съвременната тема трябва да бъде значителна, дълбока, заразяваща с идейния си и художествен устрем.

Съветският критик В. Кардин по такъв повод бележи: „Когато става дума за изоставане на литературата от живота, трябва да имаме предвид незначителността, недълговечността, предивременната смърт на много творби, досадния факт, че някои книги не оставят колко-годе забележима следа в съзнанието и сърцето на читателя и бързо изгубват своята актуалност. . .“ (Сп. „Нева“, кн. 1, 1955).

Може би е необходимо да поясним понятието актуалност? Всички проблеми в нашето героично време са актуални. Някои повече, някои по-малко. Между тях обаче има такива, които засягат важни, основни въпроси за човека и неговото хуманистично възпитание, въпроси на строителството, на земеделския труд, други, свързани с живота на отделния труженик, въпроси на партията и на партийното поведение, за които писателят трябва да държи сметка, като се спре на ония от тях, които отговарят на неговия писателски натюрел. Нека се знае: има актуалност и актуалност. Има актуалност на деня и актуалност на епохата. Актуалността на деня в процеса на развитието може да стане актуалност на епохата. Разбира се, всичко в нашето ново общество заслужава интереса на художника, но задача на писателя е да задълбочи своето внимание в такава тема, която разкрива в ярки краски живота на новия човек-строител, големите дела, които под ръководството на Комунистическата партия върши работническата класа.

★

Българската литература, творческата мисъл, художествените проблеми у нас се подлагат на постоянно обсъждане, което дава своите положителни резултати що се отнася до теоретическата подготовка на писателите в усвояване на идеологията на марксизма-ленинизма, на естетиката на социалистическия реализъм, на развитието на литературата в унисон с изграждането на социализма в нашата страна. Не можем да кажем обаче, че положението в художествената практика се отличава с особен подем, че литературният живот у нас кипи в трескав пламък, че новите книги, които така изобилно излизат по витрините на книжарниците, носят нещо

наистина ново, изключително. . . Докато нашият народ е „запретнал ръкави“ и с велик трудов героизъм осъществява набелязаните от Комунистическата партия задачи в изграждането на социализма, в творчеството на писателите рядко проблясва „прометеевска искра“. . . И макар че те все пак създават творби из живота на съвременния човек, критиката ги таксува като слаби и самите читатели ги приемат като несполучени, които не отразяват с достатъчна идейно-художествена глъбина днешната действителност.

Това положение е накарало да вземе думата органът на Съюза на българските писатели, за да каже своето мнение, както му повелява дългът. Нещо повече. „Литературен фронт“ от 20 ноември, в уводна статия под заглавие „Въпрос на чест и на дълг“ разкрива отде иде тази литературна анемия и между другото казва, че „все още ни тежат редица натрупани от споровете през последните години неприязнености, волни и неволни огорчения, които охлаждат другарството, творческата дружба и атмосфера.“

Мнозина може би ще си кажат, как могат споровете (разбира се, на литературни и идеологични теми) да доведат до такива трагични отражения? Може би тук трябва да се дирят причини от друг характер. Някога в класовото общество можеше да се стигне до взаимни „раздори“ между писателите, но в нашето, социалистическото време. . . Идейни спорове, които „охлаждат“ творческата дружба!

В статията се разкриват слабости на младите писатели. „Току-що напуснали ученическия чин или университетската скамейка, без каквато и да е собствена биография, без никакъв житейски опит, те се устремяват към Съюза на българските писатели, към неговия литературен фонд, издателство и редакции и чакат материална помощ, за да пишат. . . Но по този начин у тях твърде скоро настъпват творчески неудачи, за да не кажем направо к р и з а“.

Тук, разбира се, е погледнато твърде едностранчиво върху причините, които спъват полета на писателите, защото какво е необходимо преди всичко, за да имаме творческо отношение към действителността? Не само да я познаваме в нейната сложност и многообразие, но също да я чувствуваме като наша собствена действителност, битие, родство с хората и нещата, с нейните задачи, нужди и народен характер, с изгледите, които тя разкрива пред нас. Нашата партия поставя задачите, народът ги осъществява, а къде са произведенията, в които тази нова прекрасна действителност би намерила отражение: такива творби, където днешният човек, труженикът от полето, от строителството, който вече не е някогашния неук черноработник, а образован и културен строител на социализма, би искал да познае себе си като творческа личност? Думата е, разбира се, за такива творби, които не само дават в ярки образи хората от нашето време, но и възпитават и вълнуват и едновременно пробуждат в съзнанието на читателя чувство на вътрешна свобода и естетическа наслада.

Става ясно колко е сложна действителността и колко е трудна задачата на писателя в изобразяването на новия богат живот, който едновременно въодушевява и зове към творчество.

В основата на изобразяването на съвременната действителност трябва, струва ми се, да се постави проблемът за създаването и възпитанието на новия човек. Създаването на новия човек върви паралелно с развитието на новите икономически и обществени условия, следователно писателят

трябва да бъде всестранно запознат с това развитие, за да може да отрази правилно и убедително своята съвременност.

Нашите класици от по-далечното и по-близко минало изучаваха действителността с чувство на отговорност пред народа и пред историята. Те не скъсаха връзките си с народа, с демократичните традиции на литературата, черпеха с пълни шепи от народното творчество. Затова създаденото от тях литературно наследство остава като най-ценно духовно богатство за нашата културна история. Те можеха да изобразяват народния живот, да оставят дълбоки следи в националната ни литература. Ботев, Вазов, А. Константинов, Г. П. Стаматов, Йордан Йовков, Христо Смирненски, Гео Милев, Никола Вапцаров, всеки по своему, но с дълбока любов към народа изобразиха своето време, създадоха основната насока в българската литература, нейните реалистични и демократични традиции.

От нашите класици съвременните писатели могат да се поучат как да изобразяват действителността, следователно как да пристъпват към съвременните явления, към най-важните теми на съвременността. Макар че днес ние имаме съвсем нова действителност, която изисква друго виждане и отношение, ние можем да научим твърде много от революционния патос на Ботев, от реализма на Вазов, от острата сатира на Алеко Константинов и Христо Смирненски, от завладяващата пророческа лирика на Вапцаров.

Едновременно съвременният писател трябва да познава литературата на другите народи и на първо място — съветската литература. Атаките срещу съветската литература в последните една-две години в някои народнодемократични страни (Полша, Унгария) не намериха отзвук у нас не само защото нашата литература от дълги десетилетия се е намирала под широкото хуманистично въздействие на класическата руска литература, но и по-късно, след Великата октомврийска социалистическа революция, съвременните ни писатели в по-голямата си част са изпитали благотворното влияние на съветската литература. Под това идейно-художествено влияние израснаха творци като Орлин Василев със своите забележителни разкази, Г. Караславов със „Снаха“, Гьончо Белев с „Иглата се счупи“, Емилиан Станев с разказите си из живота на природата, Павел Вежинов, Камен Калчев, Андрей Гуляшки, Ст. Ц. Даскалов, Ив. Мартинов, Марко Марчевски — и толкова други, защото трябва да изредим почти цялата съвременна литература.

А какво да кажем за нашата поезия и нейното участие в съвременния литературен живот? Може би на тази твърде широка тема ще се върнем при друг случай.

Ние не споделяме песимизма на „Литературен фронт“ за „кризата“ в поезията на младите поети, поне на повечето от тях. Тази поезия страда наистина от някои формалистични влияния, но в нея има търсения, тревога, патос. Има вяра в социалистическото бъдеще, патриотична екзалтация, разкриване в поетични образи на новия живот, на съвременната действителност. Трябва да се каже, че това е важна придобивка за нея, сигурен признак, че тя се развива по правилен път.

Младите поети говорят с любов за партията, възпяват нейните дела, рисуват строителния подем у нас и едновременно решително клеймят враговете на социалистическия лагер, в смели образи и метафори, с остър сарказъм атакуват империалистическите вълци, враговете на мира и културата.

Идейното влияние на съветската литература, на съветската критическа мисъл върху нашата критика е било винаги полезно, обогатяващо, дълбоко, разкривайки нашироко проблемите на социалистическия реализъм,

на борбата срещу ревизионизма, на въпросите, легнали в основата на марксистическата естетика.

За нас, българските писатели, социалистическият реализъм е бил и си остава основен, ръководен творчески метод от времето, когато съветската творческа мисъл бе оградена с китайска стена, издигната от фашизма с илюзорната мисъл да ограничи нейното влияние. От тогава и до днес българските творци живеят с идеите и творческите успехи на съветската литература като със своя, близка литература, наставница и учителка на новите поколения.

*

Пред нашите очи се изгражда новият социалистически живот, нашата страна с всеки нов ден променя своето лице, което става ново и прекрасно, сякаш възкръснало от света на приказките.

Под ръководството на Комунистическата партия народът ни расте политически и в своя трудов подем показва небивал героизъм, който би трябвало да намери отражение в литературата. Защо това не става в достатъчна степен? Защо нашата литература не показва същия подем, с който се изграждат новите заводи, язовири, цехове, променя се топографията на земята, изниква като роден от легендата новият човек-строител, новият герой на живота? — такива са всекидневните разговори сред писателския колектив и не само в него.

В началото на нашата статия са показани трудностите за такова творческо оживление, трудности, които лежат в самия характер на писателската работа. Но в Съюза на писателите членуват повече от 200 души писатели, най-малко половината от които имат дългогодишна дейност и опит, които биха могли да поставят в служба на литературата, за да стане тя по-оживена, по-богата откъм съдържание, идейност и майсторство, наситена с комунистически дух, с творческа смелост, с новаторство. . . . Може би за това е нужен вътрешен пламък, въодушевление, което да съедини сърцата, да възвърне „творческата дружба“ . . .

Нашата партия взе неотдавна важни решения за завършването на петгодишния стопански план в съкратени срокове. Тия решения са бляскав израз за волята на работническата класа, на целия наш народ да осъществи поставените задачи, за да открие пътя към по-голямото утрешно благоденствие. Писателите, литературата, хората на изкуството не могат да останат настрана от това всенародно движение, което удивлява чужденците, които са имали случай да го наблюдават.

Нужно е лозунгът на партията „Повече между народа, по-близо до живота“ от областта на пожеланията да се превърне в постоянна практика. Близостта с народа, с работническата класа, с хората, които преобразяват живота и издигат културното и икономическото положение на народните маси на по-високо равнище, трябва да стане обикновен неписан закон на живота. Така ще бъдат създадени творби, които биха отразили съвременността в нейното богатство и многообразие, биха разказвали за героизма, за труда, за новите хора, с чиито усилия и умение се изгражда новата социалистическа действителност.